

ПОНЯТТЯ МАЙНО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

THE CONCEPT OF PROPERTY OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE: A THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Осінський О.Л., аспірант

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»*

Краснова Ю.А., д.ю.н., доцент,

провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»*

У статті досліджено правову природу майнового комплексу Національної академії наук України як об'єкта правовідносин, що має особливий статус у системі державного управління науковою сферою. Встановлено, що чинне законодавство України не містить нормативно закріпленого визначення поняття «майно Національної академії наук України», що призводить до правової невизначеності, ускладнює процеси управління, обліку та захисту ресурсів академії, а також створює ризики для реалізації її статутних завдань. У цьому контексті запропоновано розглядати майновий комплекс НАН України як цілісний об'єкт, що включає матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші активи, функціонально взаємопов'язані між собою та спрямовані на забезпечення наукової діяльності.

У межах дослідження здійснено порівняльний аналіз підходів господарського та цивільного законодавства до визначення поняття «майно», виявлено розбіжності між юридичним і економічним трактуванням цієї категорії. Окрему увагу приділено практиці Європейського суду з прав людини, де термін «possessions» тлумачиться широко, охоплюючи будь-які об'єкти, щодо яких виникають законні майнові інтереси. На основі цього обґрунтовано необхідність гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема шляхом запровадження нормативного визначення майнового комплексу НАН України як спеціального об'єкта правового режиму.

Результати дослідження мають теоретичне і практичне значення для вдосконалення законодавства у сфері науки, управління державною власністю, а також для формування сучасної моделі правового регулювання майна наукових установ, що відповідає принципам прозорості, ефективності та сталого розвитку. Запропоновані підходи можуть бути використані при розробці нормативних актів, що регулюють статус майна наукових установ, а також при формуванні стратегій управління інтелектуальними та матеріальними ресурсами у сфері науки.

Ключові слова: майно, майновий комплекс, єдиний майновий комплекс, цілісний майновий комплекс, Національна академія наук України, управління державним майном, право власності, право користування, узуфрукт.

The article explores the legal nature of the property complex of the National Academy of Sciences of Ukraine as an object of legal relations with a special status within the system of state governance in the scientific sphere. It is established that the current legislation of Ukraine lacks a normative definition of the concept of «property of the National Academy of Sciences of Ukraine», which leads to legal uncertainty, complicates the processes of management, accounting, and protection of the Academy's resources, and creates risks for the implementation of its statutory objectives. In this context, the property complex of the National Academy of Sciences of Ukraine is proposed to be considered as an integrated object that encompasses material, financial, intellectual, informational, and other assets that are functionally interconnected and directed toward supporting scientific activity.

The study conducts a comparative analysis of approaches in commercial and civil legislation to the definition of «property», revealing discrepancies between legal and economic interpretations of this category. Particular attention is given to the case law of the European Court of Human Rights, where the term «possessions» is interpreted broadly to include any objects over which legitimate proprietary interests arise. Based on this, the article substantiates the need to harmonize national legislation with European standards, particularly through the introduction of a normative definition of the property complex of the National Academy of Sciences of Ukraine as a special object of legal regulation.

The findings of the study have both theoretical and practical significance for improving legislation in the field of science, managing state-owned assets, and shaping a modern model of legal regulation of property belonging to scientific institutions that aligns with the principles of transparency, efficiency, and sustainable development. The proposed approaches may be applied in the development of normative acts regulating the status of property of scientific institutions, as well as in the formulation of strategies for managing intellectual and material resources in the scientific domain.

Key words: property, property complex, unified property complex, integrated property complex, National Academy of Sciences of Ukraine, state property management, ownership rights, usage rights, usufruct.

Постановка проблеми. Правові поняття є складовою системи правничої термінології, яка використовується в певній галузі юридичної науки. Наукове тлумачення понятійного апарату має важливе теоретичне значення, є одним із завдань юридичної науки у контексті теоретичного обґрунтування практичних рекомендацій по застосуванню правових норм. Правові поняття виступають важливим елементом техніки права, чинником точності аналізу певних явищ, що дозволяє теоретично переосмислювати, систематизувати правові феномени, пояснення їх розуміння [1, с. 55].

З розвитком ринкових відносин, становленням ринкової економіки в Україні, закріпленням права власності

на законодавчому рівні в Конституції України та інших правових актах, поняття «майно» стає однією із ключових категорій національного права, що знайшло своє відображення, як у теорії, так і у практиці цивільного, земельного, банківського та інших галузей права. Поняття «майно» являє собою багатогранне явище, оскільки саме через майнову характеристику конкретизується основний масив суспільних відносин, що пов'язаний із володінням та користуванням таким майном.

У той же час, поняття «майно», є одним із самих дискусійних в юридичній літературі, що пов'язано з складністю сутності зазначеної категорії, оскільки вона охоплює значні різновиди майна. У цьому контексті, дослідження тер-

міну «майно» потребує всебічного вивчення з метою його вдосконалення. Правильне розуміння поняття «майно» має важливе практичне і теоретичне значення, адже впливає на механізм правового регулювання відносин, визначення конкретних прав та обов'язків сторін, момент їх виникнення, способи, захисту тощо.

Також, тлумачення терміну «майно» має важливе значення для трактування прав та обов'язків учасників правовідносин щодо володіння та користування майном, особливо у контексті дослідження поняття «майно Національної академії наук України» – (далі – НАН України). У процесі своєї діяльності НАНУ, як вища державна наукова організація України, організовує та реалізує фундаментальні та прикладні наукові дослідження, координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України, здійснює управління державним майном, яке закріплено за установами, організаціями та підприємствами, що перебувають у її віданні та віданні національних галузевих академій наук. Особливий статус майна НАН України, закріпленого за зазначеною установою, передбачає відповідний порядок його обліку, зберігання, списання, використання рухомого і нерухомого майна. Тому, поняття «майно НАН України» є одним із ключових понять, що лежить у основі діяльності НАН України.

Незважаючи на закріплені у законодавстві України певні положення щодо поняття «майно НАН України», воно не достатньо розкрито, що призводить до багатоваріантності його трактування. Таким чином, вище наведене поняття потребує детального дослідження з метою з'ясування його суті, оскільки поняття «майно НАН України» є основоположним поняттям, зміст якого впливає на положення щодо використання його у діяльності НАН України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, що присвячені аналізу проблем визначення поняття «майна», в тому числі й поняття «майно НАН України», зокрема: Р. М. Артеменко, К. І. Апанасенко, О. А. Беляневич, А. Г. Бобкової, Т. В. Бондаря, О. М. Вінник, В. Б. Дерев'янка, Р. А. Джабраїлова, Д. В. Задохайла, А. М. Захарченко, О. Р. Зельдіної, Є. Єргіна, І. Ф. Коваль, І. М. Кучеренко, О. С. Літошенко, В. В. Луця, В. К. Мамутова, В. Мілаш, В. П. Нагребельного, Л. М. Ніколенко, О. П. Подцерковного, В. А. Устименка, В. С. Щербини, М. Bobrowicz, M. Brogan, P. J. Carnevale.

Метою статті є дослідження змісту поняття «майно Національної академії наук України», як вищої державної наукової організації України, що організовує та реалізує фундаментальні та прикладні наукові дослідження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Майно НАН України являє собою матеріальну основу академії наук, як вищої державної наукової організації України, що організовує та здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження та координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України. Майно НАН України має особливий (спеціальний) статус, оскільки Академія є вищою науковою самоврядною організацією, заснованою на державній власності, що передбачає відповідний порядок використання, обліку, зберігання, списання такого майна.

Водночас, нормативно-правове регулювання майна НАН України не надає визначення поняття «майно НАН України», що призводить до ускладнення у подальшому визначення правового режиму такого виду майна, порядку його використання, формування, обліку та передачі. Виходячи з вище наведеного, видається доцільним проаналізувати поняття «майно», з метою детального дослідження поняття «майно НАН України» та його регламентації.

У цьому контексті, слушною видається думка А. С. Сліпченко, який зазначає, що правильне розуміння

поняття «майно» має важливе практичне і теоретичне значення, адже впливає на механізм правового регулювання відносин, визначення конкретних прав та обов'язків сторін, момент їх виникнення, способи, межі здійснення, захисту тощо [2, с. 122]. На правильному розумінні терміну «майно» для визначення конкретних прав та обов'язків сторін у правовідносинах, де майно виступає об'єктом права, наголошує О. В. Дзера [3, с. 314].

Так, у різні роки в доктрині цивільного та господарського права щодо змісту поняття «майно» висловлювалося багато точок зору. Так, В. Цюра зазначає, що поняття «майно», як ніколи потребує наукового вивчення, вимагає нових підходів та осмислення в світлі наявних доктринальних напрацювань [4, с. 55]. На думку Є. В. Гудзь, поняття «майно» стосовно цивільного права означає будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, які є предметом цивільного обороту і правового захисту [5, с. 183]. В. І. Борисова, зазначає, що термін «майно» вживається у цивільному праві для термінологічного визначення як окремих речей, так і їх сукупності [6, с. 149].

Таким чином, узагальнюючи думки вчених, можна зробити висновок, що поняття «майно» являє собою речі або сукупність речей, що належать особі (фізичній, юридичній, державі) на праві власності або знаходяться у користування та з приводу яких виникають майнові права та обов'язки.

У той же час, поняття «майно», так і не отримало достатньої розробки, що певною мірою негативно позначилося як на розробці поняття майнових відносин як предмета цивільного права, так призвело до різного трактування поняття «майна» в юридичній літературі і застосування його в різних значеннях [5, с. 183].

«Майно» – це категорія цивільного права; право на майно – це суб'єктивне цивільне право, що може складатися собою майно лише в тому разі, якщо таке право має економічну цінність, яка з більшим або меншим ступенем точності може бути виражена в грошовому еквіваленті [7, с. 237]. В юридичній літературі майно характеризується: як речі або сукупність речей, включаючи гроші й цінні папери, і визначають його при цьому як об'єкт права (або правовідносини), а з другого – як сукупність суб'єктивних прав, іноді і обов'язків. У той же час, зазначені положення не розкривають належної мірою соціальну природу «майна» і роль відповідного поняття для науки права [5, с. 182].

Термін «майно» має комплексний характер і є загальним по відношенню до терміну «річ». Термін «майно» вживається у цивільному праві для термінологічного визначення як окремих речей, так і їх сукупності [6, с. 149].

Майном, відповідно до ч. 1 ст. 190 Цивільного кодексу України – (ЦК України) – є річ, або сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [8]. На відміну від ЦКУ, ст. 139 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) «майно» визначено як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. У цьому контексті, доцільно погодитись із думкою С. А. Грішина, який вказує, що визначення терміну «майно» у цих кодексах є різним: цивільний кодекс пояснює його з точки зору права, а господарський кодекс – економіки [9, с. 122].

Положення Фонду державного майна України «Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства» від 29.12.2010 № 1954, визначає «майно», як активи (необоротні та оборотні), які підприємство використовує у виробництві в процесі господарської діяльності, вартість яких відображається в балансі під-

приємства [10]. Поняття «майно» відповідно до норм ЦК України – матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, які є предметом цивільного обороту і правового захисту [8].

Отже, майно являє собою: суму активу і пасиву, тобто сукупність речей одного суб'єкта; майно в цілому як активу одного суб'єкта стосовно окремої сфери правовідносин, пов'язаних із зверненням стягнення на майно; відокремлені майнові комплекси (спільне майно подружжя, майно підприємств, кооперативів тощо, селянського господарства, підприємство); майно як сукупність прав і обов'язків щодо володіння річчю або нематеріальним активом [5, с. 184]. Річ, згідно зі статтею 179 ЦК України, є предметом матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [8].

Особливого значення дослідження поняття «майно» набуває у зв'язку із адаптацією національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, оскільки зазначений термін є одним із основоположних у законодавчих актах ЄС. З метою більш глибокого дослідження поняття «майно», а також у контексті наближення законодавства України до законодавства ЄС, видається доцільним дослідити підходи європейського законодавця до визначення вище наведеного поняття.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) являє собою наднаціональний орган правосуддя, юрисдикція якого є обов'язковою і поширюється на всі держави – учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Слушною є думка Н. Блажевської, у тому, що для гармонізації національного законодавства, особливого значення набуває розгляд практики ЄСПЛ на підставі ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції (далі – Перший Протокол) [11, с. 219]. Оскільки, термін «майно» є основоположним у практиці ЄСПЛ, у цьому контексті, видається доцільним звернути увагу на визначення поняття «майно», що покладене в основу ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції [12], ратифікований Україною у 1997 р., норми якого є частиною національного законодавства.

Поняття «майно», у контексті ст. 1 Протоколу 1 має значно ширший підхід, ніж у національному законодавстві, що продиктований становищем ЄСПЛ як наднаціонального органу, що належать до різних правових систем. Так, термін – «possessions», характеризує поняття «майно», а саме: «Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions», тобто передбачає право кожної фізичної або юридичної особи мирно володіти своїм майном та охоплює всі випадки, що опосередковують належність будь-якого майна особі [4, с. 55] і стосується цілої низки об'єктів, щодо яких у фізичних і юридичних осіб виникли або можуть виникати в майбутньому майнові інтереси та ефективного здійснення майнового права. Таким чином, термін «майно» (possessions) у трактуванні ЄСПЛ має більш широкий підхід до розуміння майна та його переліку ніж у національному законодавстві та закладає загальний принцип мирного володіння майном, положення якого доцільно було би застосувати до законодавства України.

Доцільно зауважити, що поняття «майно» є одним із ключових понять у різних сферах суспільних відносин, у тому числі і у контексті дослідження поняття «майно НАН України». У процесі своєї діяльності НАН України, як вища державна наукова організація України, що організовує та реалізує фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України, здійснює управління державним майном, яке закріплено за установами, організаціями та підприємствами, що перебувають у її віданні та віданні національних галузевих академій наук.

Майно НАН України включає в себе різноманітні об'єкти, закріплені за нею на праві відання, що викорис-

товуються для забезпечення наукової, науково-технічної та науково-організаційної діяльності академії, а також для виконання її статутних завдань.

У той же час, необхідно зауважити, що законодавець в якості поняття «майно НАН України», застосовує поняття «майнові комплекси НАН України». Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» від 07 лютого 2002 р. № 3065-ІІІ, майновий комплекс НАН України та майновий комплекс національних галузевих академій наук складають усі матеріальні та нематеріальні активи (далі – об'єкти майнового комплексу), що обліковуються на балансах НАН України та на балансах відповідних національних галузевих академій наук (далі – НГАН) і організацій, віднесених до відання НАН України та НГАН, і які закріплені державою за НАН України та за НГАН в безстрокове користування, або придбані за рахунок бюджетних коштів, а також коштів від фінансово-господарської діяльності та/або набуті іншим шляхом, не забороненим законом [13].

Отже, законодавець, лише перераховує об'єкти майнового комплексу НАНУ, але не дає визначення цієї категорії. У цьому контексті доцільно зазначити, що вище наведений законодавчий акт потребує вдосконалення шляхом доповнення його положень визначенням «майновий комплекс НАН України».

Об'єкти, що належать у якості майна НАН України, являють собою: 1) *нерухоме майно* – будівлі, споруди, земельні ділянки, які знаходяться на балансі НАН України або її установ; 2) *рухоме майно*: обладнання, техніка, транспортні засоби, наукові інструменти, меблі та інше майно, необхідне для проведення наукових досліджень та забезпечення діяльності НАН України; 3) *інтелектуальна власність*: патенти, винаходи, наукові розробки, програмне забезпечення та інші об'єкти інтелектуальної власності, створені в рамках діяльності НАН України; 4) *фінансові ресурси*: кошти державного бюджету, гранти, спонсорська допомога, надходження від господарської діяльності та інші фінансові надходження, що використовуються для забезпечення діяльності НАН України.

Поняття «майнового комплексу НАН України» зазначено також, у ч. 8.9. нової редакції Статуту НАН України від 21 липня 2021 р. № 2591/5 [14].

З метою розмежування окреслених понять, видається доцільним дослідити окремо і поняття «майновий комплекс НАН України».

На думку Т.М. Чепіги, поняття «майновий комплекс» застосовується для позначення сукупності речей і матеріальних цінностей, що перебувають у власності, оперативному управлінні чи господарському віданні [9, с. 5].

Тобто, поняття майновий комплекс характеризується складом майна, що входить до переліку об'єктів, які формують такий комплекс.

Відповідно до покладених на НАН України повноважень, остання веде облік об'єктів свого майнового комплексу, здійснює контроль за ефективністю використання таких об'єктів; надає дозвіл на списання майна, яке знаходиться на балансі організації, що віднесені до її відання; надає дозвіл на безоплатну передачу майна, яке перебуває на балансі однієї організації, на баланс іншої організації, які віднесені до її відання; вносить пропозиції до Кабінету Міністрів України щодо передачі об'єктів свого майнового комплексу до сфери управління інших органів, уповноважених управляти державним майном, у комунальну власність, а також щодо передачі об'єктів комунальної власності у державну власність з наступним їх віднесенням до свого майнового комплексу; виступає орендодавцем цілісних майнових комплексів та нерухомого майна, що передане державою у безстрокове користування; надає дозвіл на продаж майна організацій, які перебувають у її віданні [13].

Отже, майно, закріплене за НАН України, має особливий правовий статус. Таке майно використовується виключно для виконання статутних завдань, пов'язаних із здійсненням науково-дослідної та науково-технічної діяльності. Також, специфіка правового режиму майна НАН України полягає в тому, що його відчуження, передача в оренду або інше використання допускається лише з дотриманням суворих законодавчих обмежень. Наприклад, відповідно до статті 14 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», будь-які правочини, що стосуються нерухомого майна НАН України, повинні бути узгоджені з Кабінетом Міністрів України.

Термін «комплекс» (лат. *complexus*) визначають як сукупність предметів або явищ, що складають єдине ціле. У нормативно-правових актах термін «комплекс» не використовується як самостійний юридичний термін, а застосовується в значенні сукупності взаємопов'язаних елементів та означає єдність різних, але об'єднаних спільною метою частин, що діють як єдине ціле.

Так, нарівні з поняттям «майнового комплексу» законодавець застосовує поняття: «цілісний майновий комплекс» та «єдиний майновий комплекс». Враховуючи наявність такого різновиду майнових комплексів, видається доцільним проаналізувати зазначені категорії, з метою більш детального дослідження поняття «майновий комплекс НАН України».

У цьому контексті С. В. Кривобок зазначає, що назва ст. 191 Цивільного кодексу України «Підприємство як єдиний майновий комплекс» свідчить про те, що в цивільному обігу існують також інші майнові комплекси [15, с. 23]. Оскільки в силу ст. 177 ЦК України перелік об'єктів цивільних прав не має вичерпного характеру, варто визнати за майновими комплексами самостійне місце в системі об'єктів майна [16, с. 27–29]. Так, поняття «єдиний майновий комплекс» міститься у ст. 191 ЦК України. У зазначеній статті, підприємство як єдиний майновий комплекс розглядається в якості особливого об'єкту майнових прав, що може бути предметом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів, до складу якого входять усі види майна, призначені для його діяльності. Майновий комплекс підприємства, таким чином, являє собою в якості об'єкта цивільних прав майно в широкому розумінні, що підтверджується ч. 2 ст. 191 Цивільного кодексу України. Відповідно до ст. 1 ч. 6 Закону України «Про оренду державного та комунального майна», єдиний майновий комплекс державного або комунального підприємства, його структурного підрозділу (єдиний майновий комплекс) являє собою усі види майна, призначені для діяльності підприємства, його структурного підрозділу, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інші позначення та права, включаючи права на земельні ділянки.

Таким чином, єдиний майновий комплекс являє собою певний господарський об'єкт або підприємство із завершеним циклом виробництва. Тобто, «єдиний майновий комплекс» являє собою не просто складну річ, відповідно до (ст. 188 ЦК України), а особливий об'єкт, що має складну майнову структуру та конкретне цільове призначення – виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг [17, с. 13]. Склад єдиного майнового комплексу не є фіксованим. До складу єдиного майнового комплексу як нерухомого майна можуть входити і окремі об'єкти нерухомого майна – земельні ділянки, будівлі, споруди тощо. Крім того, підприємство як єдиний майновий комплекс виступає предметом договорів, у зв'язку із банкрутством юридичних осіб, а також виконанням судових рішень [18, с. 53]. Також, підприємство як єдиний майновий комплекс є об'єктом нерухомого майна, відповідно до ст. 575 ЦК України і може розглядатись як окремий вид застави та може бути предметом договору управління

майном, відповідно до ст. 1030 ЦК України [8]. Таким чином, «єдиний майновий комплекс» – це підприємство або його структурний підрозділ, який може бути виокремлений і при цьому самостійно функціонувати.

Водночас, цілісний майновий комплекс являє собою майно – активи (необоротні та оборотні), які підприємство використовує у виробництві в процесі господарської діяльності, вартість яких відображається в балансі підприємства [10].

Доцільно зауважити, що як єдиному так і цілісному майновим комплексам властиві такі ознаки, а саме: складається з різних елементів, кожен із яких може виступати як самостійний об'єкт цивільних прав: речей нерухомих (земельних ділянок, будівель, споруд) і рухомих (устаткування, інвентарю, сировини, продукції); іншого майна, включаючи майнові права (права вимоги), майнові обов'язки (борги), об'єкти права інтелектуальної власності тощо [17, с. 15].

Враховуючи вище наведене, можна зазначити, що поняття цілісний майновий комплекс та єдиний майновий комплекс являють собою по суті синонімами, оскільки стосуються майна, яке належить як підприємству, або його структурному підрозділу, що в установленому порядку виділяються в самостійні об'єкти, має складну майнову структуру, конкретне цільове призначення якого полягає у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг. Також, доцільно зауважити, що поняття «єдиний майновий комплекс» та «цілісний майновий комплекс» є вужчими стосовно поняття «майновий комплекс».

Доцільно погодитись із думкою Є. Глущенко, у тому що не всі майнові комплекси є господарськими об'єктами, які використовуються для підприємницької діяльності [17, с. 15]. Так, системний аналіз цивільно-правових норм дозволяє зробити висновок, що майновими комплексами визнаються: садиба, підприємство, житловий комплекс та ін. [16, с. 27–29].

В такому разі, можна прийти до висновку, що до майнового комплексу НАН України входять як цілісний так і єдиний майновий комплекс.

Водночас слід відзначити, що майно НАН України – це державне майно, що довгий час знаходилося на праві відання, а з 28 серпня 2025 року – на праві узуфрукту. Однак, не зважаючи на ці обставини, основним критерієм для віднесення майна НАН України до категорії майнового комплексу є факт знаходження конкретного майна на балансі (у віданні) Академії або галузевих академій наук, що є державними науковими організаціями України, які організують і здійснюють фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також координують проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України.

Виходячи із вище наведеного, видається доцільним дати визначення «майнового комплексу НАН України», а саме – це самостійний об'єкт правовідносин (сукупність майна НАН України, національних галузевих академій наук) з особливим правовим режимом, елементи якого функціонально взаємо поєднані та взаємопов'язані між собою з метою забезпечення організації і здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень у наукових установах та організаціях України.

Складовими частинами майнового комплексу НАН України є: рухоме майно; нерухоме майно; інтелектуальна власність; фінансові ресурси.

До ознак майнового комплексу НАН України належить: 1) цілісність всіх об'єктів; 2) єдине призначення майнового комплексу, оскільки всі елементи майнового комплексу мають спільну мету – забезпечення діяльності НАН України, що направлено на проведення її наукових досліджень; 3) комплексний характер, оскільки включає всі види майна НАН України, призначені для забезпечення її діяльності, включаючи права інтелектуальної власності

та фінансові ресурси; 4) являє собою складну річ, що використовується з метою проведення наукових досліджень та забезпечення діяльності НАН України; 5) складається з різних видів речей, складові яких не пов'язані між собою, водночас їх поєднання направлено на досягнення певного результату, а саме – здійснення діяльності НАН України щодо проведення наукових досліджень; 6) особливий об'єкт майнових прав, оскільки майновий комплекс розглядається як самостійний об'єкт права, що може бути предметом узуфрукту або оренди; 7) об'єкти майнового комплексу використовуються виключно у цілях, зазначених законодавством України та Статутом НАН України; 8) майновий комплекс НАН України є особливим об'єктом зобов'язальних правовідносин, та характеризується певною сукупністю визначеного законом майна.

Всі елементи майнового комплексу НАН України мають спільну мету – забезпечення діяльності конкретного підприємства. Такий комплекс можна розглядати як сукупність речей, що належать НАН України на праві відання (узуфрукту) і пов'язаних з ними майнових прав.

Майнову основу НАН України формують не лише речі та майнові права, а і грошові кошти, що знаходяться на її рахунках, як суб'єкта господарських правовідносин.

Висновки. Враховуючи вище наведене, доцільно зробити наступні висновки. Правове регулювання майнового комплексу НАН України потребує системного оновлення та нормативного уточнення. Відсутність чіткого визначення поняття «майно НАН України» у чинному законодавстві створює правову невизначеність, що ускладнює управління, захист і ефективне використання ресурсів академії. Запровадження категорії «майновий комплекс» як цілісного об'єкта правовідносин дозволяє врахувати функціональну єдність, цільове призначення та особливий статус наукових установ. Гармонізація національного підходу з європейськими стандартами, зокрема практикою ЄСПЛ, відкриває перспективи для посилення правового захисту та інтеграції у міжнародний науково-правовий простір. Нормативне закріплення цього поняття є необхідним кроком для модернізації правового режиму майна НАН України та забезпечення сталого розвитку наукової сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шимон С.І. Співвідношення понять «майнові права» та «право власності» в національному і міжнародному праві та зарубіжних правових системах. *Економіка і право*. 2011. Серія 18. Випуск 13. С. 128-137.
2. Сліпченко А.С. Визначення поняття «майно» у праві ЄС та вітчизняному праві. *Forum Prava*. 2020. 61(2). 122–130.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. 4-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер. 2011. Т. 1. 808 с.
4. Цюра В. Концепція поняття «майно» (possessions) і його тлумачення (кваліфікація) у світлі практики Європейського Союзу з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 54–60.
5. Гузь Є.В. «Майно» як цивілістична категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 182–185.
6. Борісова В.І. Цивільне право: підручник у 2 т. Х.: Право, 2011. Т. 1. 656 с.
7. Карнаух Б.П. Поняття майна у практиці Європейського Суду з прав людини. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7797/1/Karnauh_237-240.pdf
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356
9. Гришин С.А. Щодо визначення поняття «майно» у цивільному та господарському праві України. *Форум права*. 2020. 61 (2). С. 122-130.
10. Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства: Наказ Фонду державного майна України від 29.12.2010 № 1954 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0109-11#Text>
11. Блажівська Н. Тлумачення поняття майна у практиці Європейського Суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 219 – 223.
12. Protocol to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 20 March 1952. European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.
13. Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу: Закон України від 07 лютого 2002 р. № 3065-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 205.
14. Статут Національної академії наук України від 27.05.2021 р. URL: <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/statut.pdf>
15. Кривобок С.В. Правочини з підприємством як єдиним майновим комплексом [монографія]. Х.: Право, 2009. 176 с.
16. Печений О.С. Майнові комплекси в системі об'єктів нерухомого майна *Українське комерційне право*. 2009. № 9. С. 27–36.
17. Глущенко Є. Співвідношення понять «цілісний майновий комплекс» та «майновий комплекс» у доктрині цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 13–17.
18. Грушинська Н.І., Тур О.Т. Підприємство як єдиний майновий комплекс – обороноздатний об'єкт цивільних прав. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 53–59.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
 Дата публікації: 29.10.2025